
Kunnaƴoni damadɔw ka jɛsin dugumisɛnw keneyabaarakɛlaw ma

Jɔn ye keneyabaarakɛla ye dugumisɛnw kɔnɔ?

Dugumisɛnw kɔnɔ, keneyabaarakɛla ye mɔɔɔ ye, mɔɔɔ min b'a ka denbaya n'a siginɔɔɔw demɛ ka keneya sabatilen sɔɔɔ. Tuma dɔw la, o tigilamɔɔɔw bɛ suganti dugumɔɔɔw fɛ ka da u ka dɔnniya kerɛnkerɛnnen n'u ka mɔɔɔlandiya kan.

Dugumisɛnw kɔnɔ, keneyabaarakɛlaw dɔw bɛ kalan ni demɛ sɔɔɔ cakɛda dɔw fɛ i n'a fɔ keneya minisiriso. A dɔw yɛrɛ tɛ demɛ fosi sɔɔɔ demɛbaga jekuluw fɛ. I b'a sɔɔɔ dɔɔɔn u ka sigidamɔɔɔw ka bonya n'u ka danaya b'u kan k'a sababu kɛ u ka dɔnniya ye keneya kan. U bɛ dɔnniya sɔɔɔ u ka yɛrɛ lakalan n'u ka jatɛmine an'u ka keneyabaara matarafali fɛ.

Ni kuma diyara an da, an bɛ se k'a fɔ ko **mɔɔɔ o mɔɔɔ b'a ka sigida yɛlɛma k'a kɛ yɔɔɔ saniyalɛn ye, an bɛ se k'o tigi wele ko sigida keneyabaarakɛla. I n'a fɔ:**

- Bangebaga minnu b'u denw dege yɛrɛ saniya la;
- Senɛkɛla minnu bɛ fara jɔɔɔn kan ka kɛ jekulu ye, walasa k'u ka sɔɔɔ yiriwa;
- Karamɔɔɔ minnu b'u ka kalandenw lakalan banaw kunbɛncogo ni joliw furakɛcogo la;
- Denmisen minnu b'u bangebagaaw kunnaƴoni u ka dɔnniyaw sɔɔɔlɛn kan kalanso la;
- Butigitigiw bɛ se k'u ka fura feeretaw tacogo juman jɛfɔ ani ka ladilikan di u ka sannikɛlaw ma (seben jɛ 505 lajɛ);
- Tinminemuso minnu bɛ muso kɔnɔmaw ladi u ka dumuni duntaw kan.

Nin gafe in dabɔra keneyabaarakɛla bɛɛ kama, kumalasarunya na mɔɔɔ o mɔɔɔ b'a fɛ ka baara kɛ jama fɛ, walasa k'a yɛrɛkun, a ka denbaya, ani sigidamɔɔɔw ka keneya yiriwa.

Aw mana kɛ keneyabaarakɛla siya o siya ye aw ka sigida la, aw y'a bila aw hakili la ko nin gafe in ma seben aw kɛlɛn tɔɔɔ la. A dabɔra bɛɛ de kama, o la aw ye a kɔnɔ kunnaƴoni di bɛɛ ma!

Aw ye baara kɛ ni nin gafe in ye walasa k'aw ka dɔnniya jɛnsɛn!

Aw bɛ se ka to ka mɔɔɔw dalajɛ ka gafe in kalan; ani ka hakilina falɛfalɛn kɛ sigidaw kan kɛlɛn kɛlɛn.

Hakilijigin ka jɛsin keneyabaarakelaw ma

Nin gafe in bɛ kuma aw ka sigida saniya makow kan. Nka walasa ka sigidamɔɔw demɛ k'u ka dugu kɛ yɔɔ saniyalɛn ye, aw ka kan k'u ka adamadenya makow fana dɔn. Mɔɔw faamuyali ni baara kanuni nafa ka bon ka tɛmɛ keneya dɔnniya yɛrɛ kan.

Nin ye hakilina damadɔw ye minnu bɛ sɛ k'aw demɛ ka baara kɛ ka jɛ keneya ni adamadenya makow kan:

Dugumisɛnw kɔɔ, keneyabaarakela bɛ sigi dugu kɔɔ ka baara kɛ mɔɔw fɛ. A haminanko fɔɔ ka kan ka kɛ sigidamɔɔw demɛni ye n'a ka dɔnniya ye.

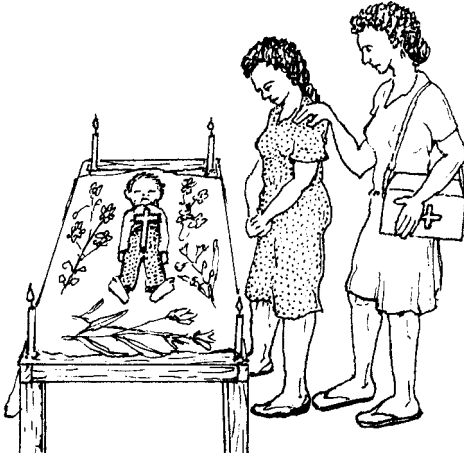
Aw ye mɔɔw minɛ ka jɛ

Kumakan duman, nisɔndiya, ani k'i madon mɔɔw la, k'i yɛrɛ k'u dɔ ye, olu nafa ka bon furakeli la ni fura yɛrɛ ye.

Aw ye mɔɔw tɔw minɛ i n'a fɔ aw yɛrɛ.

Hali n'a y'a sɔɔ aw kɔɔtɔlɛn dɔn, walima aw hakililakow de ka ca, aw y'a lajɛ k'aw hakili to mɔɔw tɔw fɛ ko la. A ka jɛ tuma dɔw la, mɔɔw ka to k'i yɛrɛ jɛninka: "Ne tun bɛna mun kɛ ni nin tigi tun ye nɛ somɔɔw dɔ ye?"

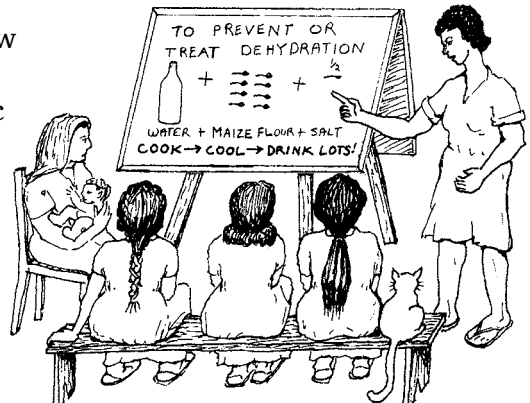
Aw ye banabagatɔw minɛ i n'a fɔ mɔɔw tɔw. Aw ye banabagatɔw gelɛnw tɔɔtɔ, k'u somɔɔw minɛ ka jɛ. Aw y'a jira u banabagatɔw la k'u hine b'aw la.

A' ye hine dɔn aw dusukun na. A ka ca a la aw ka hine bɛ banabagatɔw demɛ ka tɛmɛ furaw kan. Aw kana sika dɔn a la abada ka a jira a tigi la ko a hine bɛ aw dusukun na.

Aw y'aw ka dɔnniya di mɔɔw ma

Keneyabaarakela ka baara fɔɔ de ye ka mɔɔw lakalan, u k'u yɛrɛ demɛ ka banaw kumbencogo n'u furakɛcogo dɔn ni farafinfuraw ni tubabufuraw ye. Mɔɔw bɛ fɛn min dɔn, o farati ka dɔɔɔn, sango n'a jɛfɔra i ye ka jɛ.

Aw ye fɛrɛ bɛɛ sigi sɛn kan walasa ka mɔɔw lakalan.

Aw ye aw ka sigida mɔɔw hakilinaw n'u ka laadaw bonya

N'aw ye dɔgɔɔɔya kalan dɔw ke, o man kan k'a to aw k'aw ka sigidamɔɔw ka laadaw n'u ka furakelicogo kɔɔw ke bolokɔfɛfen ye. Tubabufura matarafali beka dɔ bɔ an ka adamadenya taabolow la. O ye ko ye min man ji...

Ka d'a kan tubabufura ni farafinfura fila jelen baarakeno ka fisa n'u kelen kelen keli ye u dan ma.

N'aw ye farafinfura ni tubabufura fila ke ka furakeli ke, o be fanga di aw ka laadaw ma. Sika t'a la an ka ladalako dɔw fana farati ka bon, misali la ka bɔgo da denyereni bara la. An ka mɔgɔkɔɔba dɔw tun be sizo donda bɔgo ta k'o da denyereni bara la k'o ye fura ye. Aw ben'a fɔ k'aw be nin hakilina ninnu yelema, nka mɔgo minnu dalen don nin kokɔɔ ninnu na, aw ye aw mɔɔu u kɔɔ wa fana aw k'u bonya. Aw kan'a fɔ u ye abada k'u be fili la, aw ye u lafaamuya **kun jumen na** a ka kan ka ke cogo were la.

A ka gelen ka mɔɔw taabolo falen ka da u kɔnɔna tije kan. O n'a ta bɛɛ, an ka kan k'u bonya ka da u ka taabolow kan.

Tubabufura te bana bɛɛ furake. A ye bana dɔw furake, nka a nana ni bana werew ye minnu ka jugu kosebe ka temɛ. Mɔɔw be laban ka siri tubabufuraw ni dɔgɔɔɔɔɔbaw la, ka fura caman ta fo u be pine u yerɛkun demecogo kɔ.

Aw ye taaboloyelema baaraw ke ni hakili ye. Aw ye aw ka sigidamɔɔw ka laadaw n'u danbew bonya. Aw y'u demɛ u ka se ka baara ke n'u seko n'u dɔnko bɛɛ ye.

Sani aw ka farafinfurakelaw ni lajiginnimusow juguya, aw ye baara ke u fe.
Aw ye dɔnniya jini u fe, aw k'a to u fana ka dɔnniya sɔɔ aw fe.

Aw y'aw ka dɔnniya danyɔɔw dɔn

Aw ka dɔnniya bonya n'a dɔɔya te fen tije, n'a y'a sɔɔ aw be baara puman ke ka ben aw ka dɔnta ma. O cogo kelen na, **keneyabaarakela bɛɛ ka kan ka baara ke n'u seko bɛɛ ye.**

Aw kan'aw yere bila baara dɔw kene kan min dɔnniya t'aw la, sango n'o b'a to aw ka faratibaw ta.

Aw sendonni n'a donbaliya baara dɔw la, o sababu be bɔ aw taayɔɔw janya la walasa ka demɛ puman sɔɔ.

Misali la, muso dɔ jiginna, aw ɲɛ b'a la basibɔnta ka ca ka temɛ. N'o y'a sɔɔ aw ni dɔgɔtɔɔso ɛɛ tɛ lɛri tilance taama bɔ, aw bɛ taa n'a ye yen jooṇa. Nka n'aw ni dɔgɔtɔɔso yɔɔ ka jan, aw dun b'a dɔn fana basibɔnta ka ca muso in na, aw b'a kɔnɔbara munumene ka keɲe denso ma. Walima aw bɛ jolilajɔ pikiri (*ocytocique*) kelen ke a la, hali n'aw ma deli k'a ke (seben ɲɛ 403 laɲɛ).

Aw kana farati ka baara ke, aw tɛ min ɲɛdɔn. Nka n'aw b'a dɔn ko tiɲeni bena ke, aw kana siran k'a laɲɛ ka ko dɔ ke, sango n'aw yere b'a dɔn k'o bɛ se ka ke sababu ɲuman ye aw ka banabagatɔ ma.

Baara kɔnɔ, aw y'aw danyɔɔw dɔn. Nka aw kana sika abada k'aw hakili jakabɔ fen kuraw kan k'aw ka dɔnta layiriwa. Sanga ni waati bɛɛ, aw ye aw seko bɛɛ ke k'aw ka banabagatɔ lakana. Aw y'u bila aw yerekun ɲɛ.

N b'a don, dɔgɔtɔɔso yɔɔ ka jan, nka nin yɔɔ in na, an tɛ se k'i furake ka ɲɛ. An ka taa yen ɲɔgɔn fe.

A kera cogo o cogo, aw ye baara ke ni ɲaniya ɲumanya ye.

Aw kana dɔnniya ɲinini dabila abada

Waati o waati n'aw bɛ se ka kalan ke ka dɔ fara aw ka dɔnniya kan, aw y'o ke

Aw kana dɔnniya ɲinini dabila abada. Aw kana sɔn abada mɔgɔ k'a fɔ aw ye ko fen bɛ yen aw man kan min dɔn.

Gafe ni kunnafoṇi fen o fen b'aw bolo kɔɔ, aw ye olu kalan walasa k'aw ka baara n'aw ka mɔgɔlafaamuya yiriwa.

Waati bɛɛ, aw ye dɔnniya ɲini kalanbagaw fe i n'a fɔ: dɔgɔtɔɔw, foroba keneyaso baarakelaw, sene karamɔgɔbaw ani mɔgɔ werɛ minnu bɛ se k'aw lakalan.

Aw kan'a to abada kalan werɛw ka taa k'aw dan, minnu bɛ dɔ fara aw ka dɔnniya kan.

Aw ka baara fanba ye mɔgɔ lakalan ye, nka n'aw ma to ka dɔ fara aw ka kalan kan, waati dɔ bena se, aw tena fen kura sɔɔ ka ɲɛfɔ mɔgɔ tɔw ye.

Aw be mɔɔw lakalan fen minnu na, aw yere k'olu waleya

Ka d'a kan, mɔɔw be jatemine ke kosebe aw ka ketaw la ka teme aw ka fotaw kan. Keneyabaarakela ka kan k'a janto a yerekun taabolo la walasa ka ke misali numan ye sigida la.

Mɔɔw tena sɔn aw bolo ka jegen matarafa k'a sɔɔ fen te aw yere ka du kɔɔ.

Karamɔɔ numan te mɔɔw wajibiya, nka a be misaliw de di.

Aw be mɔɔw lakalan baara minnu na, aw yere k'o waleyaw ke, n'o te, mɔɔsi tena aw lameww tuguni.

O cogo kelen na, n'aw be forobabaaraw boloda, aw y'aw sigi n'a ye k'aw yere bena baara ke kosebe ka wɔsi i n'a fo mɔɔw tɔw.

Aw y'a jira ko aw ka baara kanu b'aw la

N'aw b'a fe mɔɔw ka baara ke ka bo mɔɔw la, k'u ka keneya layiriwa, o k'a sɔɔ aw minnu bolo be baara in na, a kanu ka sɔɔ aw yere la. N'o ma ke, jɔn de bena tugu aw ka misaliw kɔ?

Aw minnu ye sigida misali numanw ye, n'aw ye foroba baaraw damine, aw ye jama lapenaje walasa aw be ke ka nisɔndiya sɔɔ. Ka foroba kɔlɔn lamini sango baganw kana gere a la. O be se ka ke baara gelen ye. Nka ni dugu be nana n'u ka deme ye i n'a fo minfen sumalenw, folifenw ka penaje don baara senkɔɔ, baara be teliya; wa be be wasa sɔɔ a la. Hali denmisenni fana be sɔn baara gelenw ma n'a y'a sɔɔ a be ke tulon ni yele kɔɔ.

N'aw bilala jama je k'u deme, a be se ka ke aw be sara a baara la i n'a fo aw te sara cogo min, o kan'aw bali ka baara ke ka je, sango ni mɔɔw don, aw sarali se te minnu ye.

O b'a to aw be mɔɔw ka bonya n'u ka danaya sɔɔ, o ka fisa ni sanu ni wari ye.

Bana kunben ka fisa ni bana furake ye

Keneyabaarakela numan man kan ka jo fo mɔɔw ka bana. A b'a laje ka bana kunbe sani a ka se. A be mɔɔw latiminandiya u ka wuli a tuma na ka feerew tige walasa ka u ka keneya ni u ka lafiya sabati don nataw kɔɔ.

Bana caman be yen minnu kunbenni ka mɔɔ. O la, aw ka kan ka mɔɔw deme k'u lafaamuya u ka keneyako geleyaw kan a ni ka fura jini u la.

Bana caman sɔɔcogo ka ca. Walasa ka keneya kuntaalajan sɔɔ, fo aw k'a jini ka banaw sidɔn ani k'u sɔɔcogo kele.

Misali la, dugumisenni caman kɔɔ, kɔɔbolibana ye denmiseww ka saya sababu ye. Kɔɔbolibana jensen ka di yɔɔ kɔɔlɔn de la, i n'a fo jegen te yɔɔ minnu na ani saniya matarafabaliya. Walasa keneya ka sabati, aw be jegenw sen ani ka dugudeww lakalan saniya taabolow la.

Nka balodese be denmisen minnu na, nin bana ninnu be dankari olu de la barisa fanga t'u la ka banaw keɛ. Walasa ka kɔnɔboli keɛ, aw ye to ka dumuni nafamaw di denmisenw ma.

Munna balodese be denmisen caman na?

- Barisa denbaw t'a dɔn ko sinji de nafa ka bon kosebe wa?
- Barisa u bangebaw ka senekedugukolo man bon, wari caman t'u fe, o de kama u te balo caman sɔrɔ wa?
- Barisa i b'a sɔrɔ setigi damadɔ be yen, olu de be faantanw ka dugukolo n'u ka sɔrɔ beɛ tigiya ta wa?
- Barisa faantanw te u ka dugukolo baara a kecogo juman na wa?
- Barisa mɔgɔw be den caman sɔrɔ u te se minnu ka balo n'u ka furakeli kɔrɔ wa?
- Barisa dutigiw jigilamisɛnyalen don, o de kama warini min b'u bolo, u b'o tije musofuru ni dɔlɔmin na wa?
- Barisa mɔgɔw te sinjɛsigi, u t'a dɔn fana ko n'u ye jɔgɔn demɛ o b'u lafiya wa?

Aw ben'a ye ko nin waleya kofɔlen ninnu caman de ye denmisen saya sababu ye aw ka sigidaw la.

Aw ye mɔgɔ tɔw demɛ u ka sinjɛsigi.

(*Solution de réhydratation orale, SRO*) de ye. Aw bɛna a ye fana ko bangekɔlɔsi feɛrɛw, sɛnɛ yiriwali ani aw ka jɔgɔndemɛ de nafa ka bon.

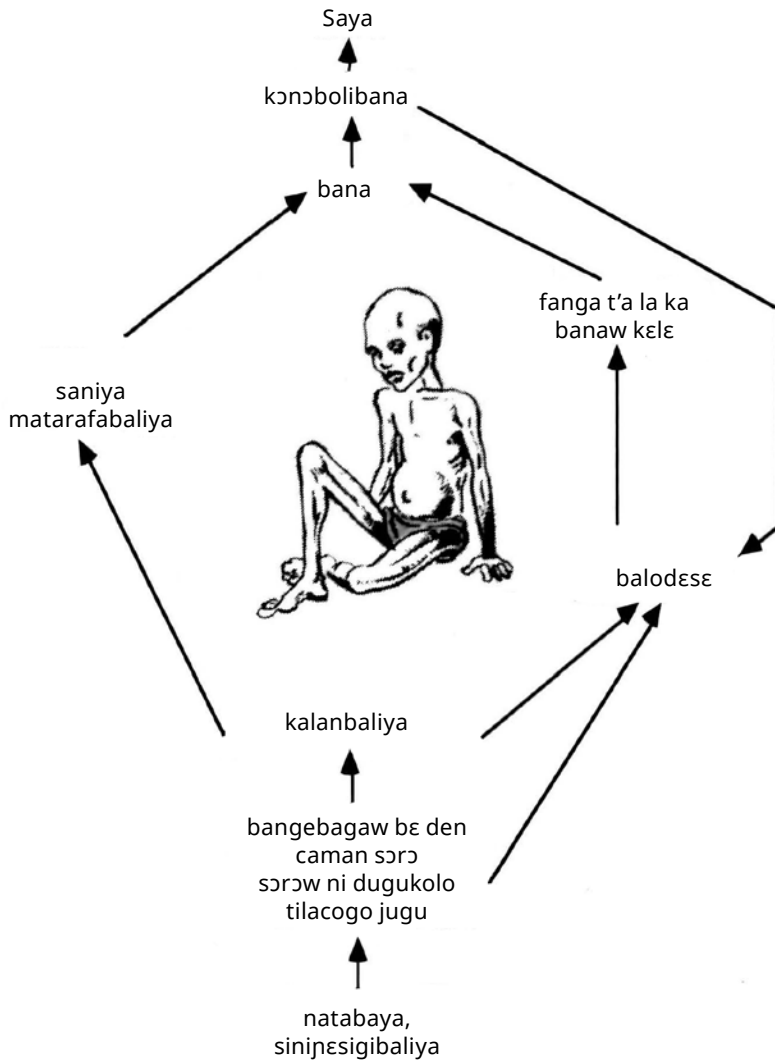
Sinjɛsigibaliya ni natabaya de ye geɛya ni bana caman sababu ye. N'aw b'a fe aw ka sigidamɔgɔw ka lafiya, aw y'u lakalan jɔgɔndemɛ baaraw la, farajɔgɔnkan ani sinjɛsigi baaraw.

An dalen don a la k'aw bɛna mɔgɔ demɛtaw sɔrɔ. Keneyabaarakela ka kan k'a ka sigidamɔgɔw demɛ, u k'u ka geɛyaw dɔn ani ka yeɛma don u la cogo beɛ la.

Aw y'aw hakili to a la, walasa ka denmisen saya keɛ kɔnɔbolibana senfe, jɛgen senni dɔrɔn t'a jɛ de, fo aw k'u minniji ke jisanuman ni keneyaji

Kun caman b'an bali k'an mako don an ka keneya la

An ye sababu dogolen dɔw dɔn kɔnɔbolibana ni balodese la. Nin cogo kelen na, aw ben'a kɔlɔsi ko balo sɔrɔcogo, dugukolo tilacogo, ani mɔgɔw taabolo ka jɛsin jɔgɔn ma, olu de ye keneya geɛya caman kun ye.

Saya sababuw kɔ̀ɔ̀bolibana sen fe

N'aw ka sigida beɛ lajelen ka lafiya ye aw haminanko ye, aw ka kan k'u deme ka feere ɔ̀ɔ̀ nin geleyabasugu ninnu de la.

Keneya te dan bana ntanya dɔ̀ɔ̀n ye. Farikolo, hakili, ani sigiyɔ̀ɔ̀ lafiya; olu de ye keneya ye. Mɔ̀ɔ̀ be lafiya ɔ̀ɔ̀ɔ̀ɔ̀ la danaya ni ɔ̀ɔ̀ndeme be ɔ̀ɔ̀ min na walima sigiɔ̀ɔ̀n be ɔ̀ɔ̀n deme ɔ̀ɔ̀ min na ka ɔ̀ɔ̀abaaraw ke ani ka bɔ̀ ɔ̀ɔ̀ la cogo beɛ la.

Dugu je o je, aw ye fura ɔ̀ɔ̀ni geleyaw la. Nka aw kana ɔ̀ɔ̀n abada k'aw ka baara fɔ̀ɔ̀ de ye aw ka sigida yiriwali ye, k'a ke ɔ̀ɔ̀ ye saniya ni adamadenya sabatilen be ɔ̀ɔ̀ min na.

Keneya baarakela ɔ̀ɔ̀ɔ̀ ka bon kosebe, a ka kan ka baara damine ɔ̀ɔ̀ jumen?

Aw y'aw ka sigidamɔɔw jatemiɛ

Aw lamɔna sigida min na, aw b'o yɔɔw keneya geleya n'a kow bɛɛ dɔn. Nka ka faamuyali caman sɔɔw, aw bɛ jatemiɛ kɛ sira bɛɛ fɛ.

Dugumisɛnw kɔɔw, bɛɛ ka lafiya ye keneyabaarakɛla kungo ye. Aw bɛ mɔɔw min dɔn o, aw tɛ min dɔn o, aw ye bɛɛ miɛ ka ɲɛ minɛcogo kelen na. Aw ye taa u sɛgɛɛ.

Aw ye to ka taa bɔ u ye u ka so, u ka forow la, u ka ɲɔɲɔn dalajɛ yɔɔw la, lakɔlisow la. Aw y'u demɛ u ka herew n'u tɔɔɔkɔw la. Aw ye jatemiɛ k'u fɛ u ka don o don kokɛtaw kan minnu bɛ keneya sabati, walima minnu yɛrɛ bɛ bana ni fiɲɛ lase u ma.

Sani aw ka baara o baara damiɛ aw ka sigida la, aw b'aw hakili jakabɔ fɛnw kan, baara tɛ taa fɛn minnu kɔ ani a bɛna kɛ cogo min na. Aw bɛ nin fɛn ninnu jatemiɛ:

1. Mako gɛlɛnw: Mɔɔw bɛ fɛn minnu jate geleyabaw ye.
2. Mako yɛrɛyɛrɛw: fɛn minnu ka kan ka kɛ walasa ka fɛɛrɛ kuntaala janw sɔɔw.
3. Timinandiya wale: mɔɔw sɔɔɔli ka baaraw labɛn ani k'u kɔɔsi.
4. Fɛɛrɛw: mɔɔw, baarakɛminɛnw, ani baara tɛ taa mɔɔw min kɔ walasa ka ɲaniya talɛnw waleya.

Nin ye misali ye min bɛ nin kumakan naani nafa jira. A bɛ se ka kɛ sigaretiminnaba dɔ nana a fɔ aw ye kɔ a ka sɔɔwɔɔw tɛka nɔɔya.

1. **Mako gɛlɛn:** A b'a pini cogo bɛɛ la ka sɔɔwɔɔw in furakɛ.

2. A ka **lapini yɛrɛyɛrɛ** (walasa ka geleya furakɛ) de ye ka sigarɛti bila.

3. Walasa ka sɔɔwɔɔw furakɛ, a tigi ka kan ka sɔn ka sigarɛti bila. A ka kan ka sigarɛti bilali nafa dɔn.

4. Kunnafoni sɔɔɔli a yɛrɛ n'a somɔɔw fɛ sigarɛtisi kɔɔɔɔ kan, o bɛ se k'a demɛ kɔsɛbɛ. A somɔɔw n'a teriw ka demɛ bɛ se ka kɛ fɛɛrɛ ɲumanw ye.

Makow pinini

Keneyabaarakela ka lapini fɔɔ de ye ka keneya geleyabaw ani sigidamɔɔw haminanko fanbaw don. N'aw ye pininkali laben, aw be se ka kunnafoni nafamaw fara ɔɔɔn kan walasa ka geleyabaw ni mako nafamaw don.

Seben ne nataw kɔɔɔ, pininkali misali damadɔw be yen minnu be se ka ke. Nka aw y'aw hakili jakabo pininkaliw kan minnu nafa ka bon **aw ka sigida la**. Aw ye pininkaliw ke minnu b'a to aw be kunnafoniw sɔɔɔ, ani minnu b'a to fana mɔɔɔ tɔw b'u yere pininka.

Aw ka pininkali man kan ka caya kojugu, u man kan ka geleya kojugu fana sango n'aw be yala da ni da... Aw man kan yeɛ mɔɔɔw la barisa o man di u ye. Waati min n'aw be segesegeli ke, aw be mɔɔɔwfelaw ni u niikankow jatemine. A puman yere ye aw kana taa ni pininkali seben ye aw fe. Nka, walasa aw k'aw ka sigida makow don, pininkali nafama dɔw ka kan ka to aw hakili la.

Aw be se ka pininkali sugu minnu ke

A dabɔra ka sigida makow don keneya sira fe, o sira kelen na, ka mɔɔɔw bila hakili jakabo la.

Mako gɛɛnw

Fen jumen be jate i n'a fɔ keneya taabolo don o don (panamaya, baarakɛcogo, laadaw, o n'a ɔɔɔɔnaw)? Geleya, haminanko, ani mako kerɛnkerennen jumenw be mɔɔɔw la keneya sira kan ani fen werew la?

So ani saniya taabolow

Sow jɔɔɔn don ni minen jumenw ye? Cogodi? Kokow be cogodi? Sow dugumana be cogodi? Sow jɔɔɔn don wa? Tobili be ke gwakulu kan duguma wa, walima a be ke min? Mɔɔɔw be da mun kan? Dumuni be ke min?

Dimɔɔɔ, nimi, dabi, pine, walima fen werew geleya be yen wa? U be cogodi? Mɔɔɔw b'u kele cogodi? An be se ka mun were ke?

Dumuni be marayɔɔɔ puman na wa? Halisa an be se k'a tanga ka ne cogodi?

Bagan jumenw be du kɔɔɔ (wuluw, shew, lew, o n'a ɔɔɔɔnaw)? U be geleya jumenw lase mɔɔɔw ma?

Bana jumenw be baganw mine ka caya? U be se ka yeɛma mɔɔɔw fe cogodi? An be se ka mun ke walasa k'u kele? Mɔɔɔw be ji ta min? Ji in saniyalen don wa? Feere jumenw tigelen don?

Jɛgen be du joli kɔɔɔɔ? Du joli b'u matarafa ka ne?

Dugu saniyalen don wa? Jɛamanw be bɔn min? Munna?

Sigidamɔɔw

Mɔɔɔw joli sigilen don dugu kɔɔɔɔ? Mɔɔɔw joli si te san 15 bɔ?

Mɔɔɔw joli kalannen don? Mɔɔɔw joli be kalan na sisan? Denmisenniw be lakalan u ka kokɛtaw la wa? Denmisenniw be lakalan cogo were jumen na?

Denmisenni joli banger a jina? Joli fatura?

U ka saya sababu ye mun ye? U tun ye san joli ye?
Saya ninnu tun be se ka bali wa? Cogodi?

Sigidamɔgɔw beka caya walima u beka dɔgɔya? O be
na ni geleya ye wa?

Salon, mɔgɔ kelen kelen beɛ banana siɲe joli? Bana
kelen kelen beɛ ye tile joli ke? Bana walima joginda
suguya jumen tun be mɔgɔ kelen kelen na? Munna?

Bana basigilen be mɔgɔ joli la? Bana suguya jumenw don?

Den joli be muso fanba bolo? Den joli fatura? O sababu bɔra mun na? U fatura
k'u si to san joli la? Kun were jumenw tun be yen?

Denmansa joli t'a fe ka den caman sɔrɔ tuguni? Walima ka bangew janya ɲɔgɔn
na? Kun jumenw na?

Balocogoya

Denba joli be sin di u denw ma? O kuntaala be waati joli bɔ? O den ninnu ka
kene ka teme denw kan minnu ma sin min wa? Munna?

Balo fanba ye jumenw ye? U be bɔ min?

Mɔgɔw be balo ninnu mine ka ɲe wa?

Den joli fanga ka dɔgɔn (seben ɲe 472) walima balokodese taamasɲe be joli la?
Balocogɔ juman jumen dɔnniya be denmansaw ni kalanden denmisenw na?

Mɔgɔ joli be sigareti min?

Mɔgɔ joli be dɔlɔ walima minfen werew min? O be kɔlɔlɔ jumen lase u yere ni u
ka denbaya ka keneya ma (seben ɲe 248)?

Dugukolo ni balo

Suman caman be sɔrɔ dugukolo la du kelen kelen beɛ
ye wa? Suman caman bena to ka sɔrɔ dugukolo la ni
denbayaw beka bonya wa?

Senekedugukolo tilalen don cogodi? Mɔgɔ joli ka
dugukolo y'u yere ta ye?

An ka kan ka baara jumen ke walasa ka suman caman sɔrɔ dugukolo la?
Sumanw ni balow be mara cogodi? Tijetaw ka ca a la wa? Munna?

Furakeli ani keneya

Jɔyɔrɔ jumen be lajiginnimusow ni farafinurakelaw la keneya sira fe?

An be farafinfura suguya jumenw ke ka furakeli ke? Fura jumenw ka ɲi kosebe?
Kɔlɔlɔ be a dɔw la wa?

Keneyaso dɔ yɔrɔ ka surun aw la wa? U ka ɲi wa? U ka baarakewari ye joli ye? U
matarafalen don wa?

Denmisenni joli bolocilen don? Bana jumen boloci don?

Bana kunben feere jumen werew labennen don? Jumen werew be se ka sigi sen kan?

Yerɛdeme

Fen jumenw be yen minnu be se ka geleya don mɔgow ka keneya ni u lafiya la sisan ani don nataw la?

Keneyako geleyaw la, jumenw be yen mɔgow yere be se ka minnu jɛnabɔ u yere ye? U be se k'u jigi da mɔgo were ka deme kan kosebe wa?

A ka di mɔgow ye ka feerew sɔɔ k'u yere furake ka jɛ wa? Munna? U be se ka mun were kalan ka fara o kan? Geleya jumenw be o la?

Setigiw ka hake ye mun ni mun ye? Faantanw dun? Cew dun? Musow dun? Denmisenni w fana dun? Nin jekulu ninu kelen kelen beɛ be mine cogo jumen na? Munna? O ka ji wa? Mun ka kan ka yeɛma? Jɔn ka kan k'a ke? A ka kan ka ke cogodi?

Mɔgow be baara ke jɔɔɔn fe ka beɛ mako don wa? U be jɔɔɔn deme mako gelenw na wa?

An be se ka mun ke dugu kɔɔɔ walasa k'a dugusigi diya? Aw ni dugudenw be se ka baara damine fen jumen na?

Ka baara ke ni an yere bolokorominenw ye walasa ka makow jɛnabɔ

Aw ka geleyaw furakecogo be bɔ aw yere bolokorofenw de la.

Baara dɔw te taa mɔgo werew ka deme kɔ (baarakeminen, baarakela, mɔgo werew). Misali la, boloci te se ka ke ni fura dɔw te, fura minnu be bɔ jamana werew la tuma dɔw.

Baara dɔw beɛ be se ka jɛnabɔ ni bolokorominenw ye. Du dɔ walima jekulu dɔ be se ka jimarayɔɔ koori walima ka jegen dɔw jɔ ni u bolokorominenw ye.

Deme minnu dɔw be bɔ kɔfe, i n'a fɔ bolocifuraw ani fura nafama dɔw, olu be se ka na ni yeɛmabaw ye keneyako la. Aw ka kan k'aw jija k'olu sɔɔɔ.

Nka tuma caman, a da ka di mɔgow la n'u be se ka baara ke n'u yere bolokorofenw ye.

N'aw be se ka baara ke aw yere ye, aw tena siri mɔgo were ka deme na, wa aw ka sigidida bena yiriwa ani ka keneya sɔɔɔ.

Aw y'a jini mɔgow fe aw seko beɛ la, u ka baara ke n'u bolokorofenw ye.

Sinji - Balo puman gerɛgere - A ka ni ni kɔɔ feereta beɛ ye.

Aw be se k'aw jigi da a kan waati bee ani a ka ca a la, a da ka di, wa fana a no ka ƴi. N'aw be se, misali la, aw y'a ƴini denbaw fe, u ka denw balo ni sinji ye. O ka fisa ni biberɔn ye. O b'a to u be da u yere la k'a sababu ke an bolokɔɔfen ƴumanw ye, n'o dɔ ye sinji ye. O be denw kisi bana caman ma ani ka denyereni caman ka saya bali.

Aw ka keneya baara la, aw y'aw hakili to nin na kosebe:

Mɔgɔw ka keneya sabatili fura ƴuman b'u yere bolo.

Baara min ka kan ka ke, o be waleya cogodi ani a be damine ni fen ƴumen na?

Aw tilalen ko makow ni sɔɔw fefefeseli la, aw ni mɔgɔw ka kan ka baaraketa nafamaw boloda minnu foɔ ka kan ka ke. Aw be se ka mɔgɔw deme ka fen caman ke walasa u ka keneya ka sabati. Dɔw nafa kuntaala man jan. Dɔw b'a to mɔgɔw walima sigida bee ka lafiya sɔɔ don nataw la.

Dugumisen caman na, dumuni nafama dunbaliya be na ni koɔko caman ye ka ƴesin mɔgɔw ka keneya ma. **Mɔgɔw te se ka keneya sɔɔ ni u te dumuni nafama dun k'u fa.** Hali n'aw b'a fe ka geleya werew keke, ni kongɔ be mɔgɔw la, walima ni denmisenni w ka balo dafalen te, balocogo ƴuman ka kan ka ke aw haminanko foɔ ye.

Hali n'o y'a sɔɔ sababu caman be balodese la, kunbencogo caman fana be a la. Aw ni sigidamɔgɔw be se ka ben kelen kan, ka sɔɔ ka baaraketaw boloda.

Nin ye misali dɔw ye, minnu ye mɔgɔ dɔw deme k'u ka balocogo yiriwa. Kewale dɔw jaabi ka teli, dɔw kuntaala ka jan. Ni mɔgɔw ka benkan ye, aw be se ka fen boloda min ka ƴi aw ka sigida ma.

Balocogoyiriwali fereƴew

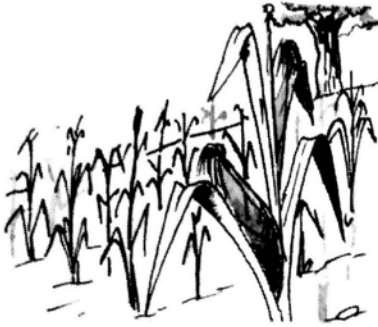
Du bee ka nako sene

Ka dugukolonɔn keke walasa dugukolo kana tige ji fe

Ka senefenw falenfalen

San fila o san fila, aw be senefenw falenfalen walasa ka fanga kura di dugukolo ma, i n'a fo sho, shoni, tiga, walima yirinin ni nakofen werew.

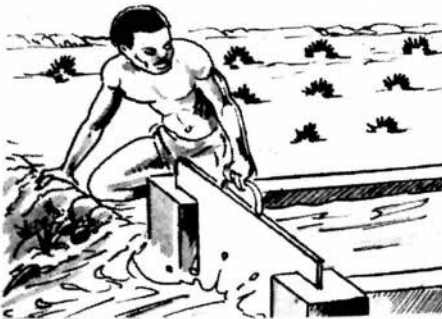

Ni aw ye **kaba** sene jina,

San werɛ aw be **sho** sene.

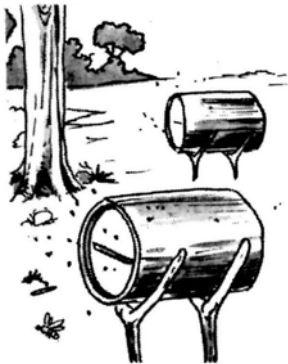
Ka fɛerew sigi sen kan walasa ka balocogo numan sabati

Aw be jibolisiraw dilan

Aw be jɛgɛmarayɔrow dilan

Aw be di dibyɔrow dilan

Nɔɔɔ

Sumanw maracogo ƴuman

Farafinnɔɔɔw

Bangekɔɔɔsi fɛɛɛɛw

Suman maracogo ƴuman k'a tanga ƴinɛw ka tijɛni ma.

walasa denbaya kana bonyaya ani a ka to herɛ kɔɔɔ.

Ka baara ke ni hakilina kuraw ye

Lala hakilina minnu fɔra ka teme, olu bee te se ka ben aw ka sigida la. A dɔw be se ka ke n'aw sera k'u yeɛma ka ben n'aw ka taabolow n'aw bolokɔɔɔfenw ye. Walasa k'a don ko fɛere dɔ ka ƴi, a ka fisa mɔɔɔ ƴere k'a sifile fɔɔɔ.

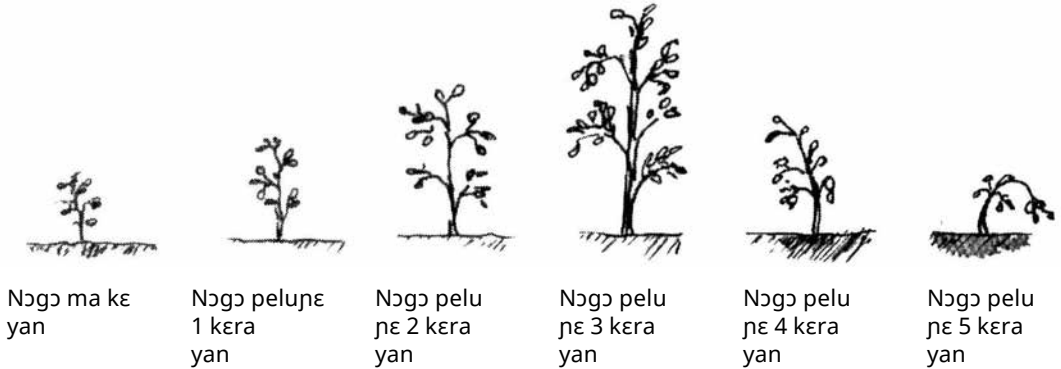
N'aw bena baara ke ni hakilina kura ye waati o waati, aw b'a dan hake la fɔɔɔ. N'aw y'a damine ke ni hake ye, n'a ma ƴe, a tijɛni tena bonyaya. N'a ƴena, mɔɔɔw ben'a ye ani k'a ladege ka caya.

N'aw ye hakilina kuraw labaara, n'a ma ƴe aw bolo, o kana aw fari faga. O ƴere ka kan ka ke sababu ye aw ka segin a kan ka yeɛma dɔw don a la. A kera a fen o fen ye, mɔɔɔ be faamuyali sɔɔɔ ko ƴeni n'a ƴebaliya bee la.

Nin ye hakilina kura dɔ waleyali misali ye. A delila ka fɔ aw ye ko shɔ suguya dɔw ye balo ƴumanba ye, i n'a fɔ soja (sunbalashɔ). Nka, a be se ka sɔn aw ka dugukolo kan wa? Hali n'a sɔnna, mɔɔɔw ben'a dun wa? N'aw b'a sene, aw b'a laje ƴɔɔ fitini 2 walima 3 la minnu kecogo te kelen ye nɔɔɔko ni jiko la. Ni shɔ sɔnna ƴɔɔ min na, aw b'a caman sene yen. Nka, aw be to k'a laje ƴɔɔ werɛw la. Lala, a bena laban ka ƴe.

Lala, a sene senfe, aw bena yeɛma don fen caman na, i n'a fɔ dugukolo suguya, nɔɔɔ keli, ji hake, sumakise suguya. Nka n'aw be yeɛma don kow la, a ka fisa ka yeɛma kelen kelen dɔɔn don a la walasa aw ka se ka taabolo ƴumanw dɔn.

Walasa k'a don ko nako nafa ka bon soja ka mo na ani ka ji keta hake jatemine, aw be sumakise suguya kelen sene yoro fitiniw kono minnu ka tile n'a ji soroa bee ye hake kelen ye. San'aw k'a dan, aw be nako ke nin cogo la:

Nin misali y'a jira ko nako ka baarano jeni be bo a hake de la; a caman keli be fiye bila suman na. Nin ye misali doron de ye. Aw yere ka jatemine be se ka bo ni jaabi were ye min ni nin te kelen ye. Aw yere k'a sifile.

Bange kolosi feere walasa adamadenw k'u balo soro dugukolo la

Keneya baarakela ka kan k'a ke cogo bee la ka denmisenw ni n'u ka keneya lakana. Ni denmisenni sata dogoyara k'o sababu ke aw ye; aw k'a don fana k'o bena geleya lase aw ka sigida ni denmisenni ma don nataw la. Ni nako sata dogoyara, o koro ko nako be caya. Waati nataw la, o be na ni kongoye barisa dugukolo be se ka nako hake do doron de balo.

Dugumako cayali be se ka kongoye kele waati do kono n'u ye dugukolo mine ka ne walasa balo caman ka soro. Nka, ni bangebaw beka den caman soro, n'o denw fana ye den caman soro, don do bena se dugukolo walima balo tena bee labo tuguni.

Bi denmisenw ni lakanani be se ka ke olu denw ka saya sababu ye don nataw la. O de bena ke ni bangebaw beka den caman bange. A kolosira k'o de beka ke yoro caman na bi.

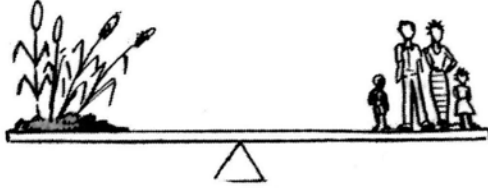
Aw ka baara kun folo bena ke ka bangekolosi nafa jefo mako ye. Nin nafa ka bon kosebe ka d'a kan, senekoyoro bere te mako bolo tuguni u be se k'u ka denbaya balo soro yoro min na ka ne.

Bangekolosi feerew jefolen don gafe in sigida do la. Aw y'a laje minnu be se ka ke aw ka yoro la ani mako be minnu fe. Aw y'aw jija ka bangebaw ni lajiginnimusow kunnafoni bangekolosi feerew kan.

Tuma caman, mako b'aw segere keneyakow la k'a sababu ke ko denbaya ka bon. N'aw ye muso ye min ka bange ka teli, a segennen don, jolidese b'a la ani kono t'a sin na k'a den balo, walima n'aw ye den ye balodese be min na, walima aw ye du ye, denmisenni ka ca du min kono, se dun t'u ye; aw be bangekolosi jefo bangebaw ye. Tuma caman, i b'a soro muso do t'a fe ka den were soro, nka a t'a kuma fo abada ni mako ma baro k'a fe bangekolosi kan.

Bangekolɔsi ye fɛere ɲumanba ye, aw be se ka mɔɔw deme ni min ye. Ni mɔɔw ma sɔn ka furance don denw ni ɲɔɔn ce, o b'a jira ko mɔɔw sata bena caya waati nataw la.

N'aw be mɔɔw deme ka denmisen saya kele, aw ka kan k'u deme fana u kana den caman sɔɔ, u te se ka minnu fɛerebɔ, k'u don kalan na ani k'u balo.

Denbaya kana caya ka tɛmɛ dugukolo senɛta kan

Ƴɛbilabaara ka geleyaw kunbenni n'u keleli keɲɛ ni ɲɔɔn ye

Geleyaw keleli n'u kunbenni keɲɛni ɲɔɔn ma, o ye ka sisan makow ni waati nataw makow keɲɛ ɲɔɔn ma. Keneya hukumu kɔnɔ, aw ka kan ka mɔɔw segere, ka baara k'u fe ani k'u deme ka jaabi sɔɔ u mako gelenw na. Tuma dɔw la, mɔɔw be geleyaw ni banaw ɲɔɔyacogo dɔɔn de ɲɛɲini. O de la, aw ka haminan fɔɔ ka kan ka ke **u demeni ye walasa u ka se k'u yere furake.**

Nka, aw y'aw hakili to don nataw la. N'aw be sisan makow ɲɛnabɔ, aw be mɔɔw deme walasa u k'u hakili to don nataw la. Aw b'u deme u k'a dɔn ko bana ni geleya caman be se ka kunben, ani k'u yere be se ka baara ke min b'u tanga.

Nka, aw y'aw kolɔsi: Mɔɔw minnu ka baara ye ka keneya sabati, u be danteme tuma dɔw la. K'u ni to bana nataw kunbenni kan, u te sisan banaw n'a geleyaw jate kosɛbe. Fiɲɛ be se ka bila u ni mɔɔw ka baaraɲɔɔnya la k'a sababu ke u teka fɛere sɔɔ u haminankow la. O kosɔn, u be dese k'u ka ɲesigi baara fanba ke.

Banafurake ni banakunben beɛ be taa ɲɔɔn fe. Ni kɔn kera bana ma, o b'a to a te juguya. N'aw ye mɔɔw deme k'u ka keneyako geleyaw dɔn ani k'u furake kabini u damine na, aw be se ka tɔɔɔ caman bali.

Bana furakeli jona ye kunbenni fɛere dɔ ye
(wuli tuma dɔn ka fisa ni n sen ka di ye).

N'aw b'a fe aw ni mɔɔw ka ke baaraɲɔɔn ye, **aw b'u segere.** Aw b'aw jija u ka faamuyali sɔɔ bana kunbenni n'a furakeli nafa kan. O be bɔ mɔɔw taabolo la ani u ka bana minecogo n'a furakecogo la. N'aw bek'u deme ka faamuyali sɔɔ, k'u taabolo falen ani ka jatemine ke u ka banakow la, aw bena a ye ko bana kunbenni fɛerew de bena matarafa.

N'aw b'a fe den banabagato ba k'aw lamen, aw man kan k'a fo a ye ko banakunben ka fisa ni banafurake ye. Nka, k'aw to den furakeli la, aw be se k'a jira a la ko banakunben fana nafa ka bon.

Aw b'aw ka baara nesin banakunben feerew ma, nka aw kana mogow diyagoya.

N'aw be mogow furake, aw b'u kalan banakunben feerew la. Misali la, ni muso do n'a den nana ko tumu b'a den kono, aw be den furakecogo numan jefo a ye. Aw be waati do kerenkere ka tumu sorocogo jefo den ni ba bee lajelen ye, ani feere minnu be se ka tige k'i yere tanga tumu ma (aw ye Sigida 11 laje). Aw be to ka taa b'u ka so, nka aw kana u jalaki; aw b'u bilasira yerefurakecogo numan na.

Furakeli waati, aw be banakunben feerew fana jefo.

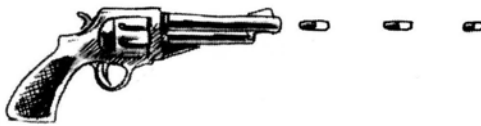
Furaw takun ani u tata hake

Baara min ka gelen n'a nafa ka bon, o de ye ka mogow lafaamuya furaw takun na ani u tata hake la. Tubabufura dow nafa ka bon kosebe barisa u be se ka niw kisi. **Nka, fura kerenkereennen te yen ko bana do te se ka furake min ko.** Farikolo yere be se ka bana kele k'a sababu ke lafiya ye, balo numan ani feere nogomanw.

Tuma dow la, mogow dow bena fura jini aw fe k'a soro a jeci t'u ye. Aw ben'a fo k'aw be fura do d'u ma walasa k'u la nisondiya. Nka n'aw y'o ke sipe kelen, n'u keneyara, a bena ke u hakili la k'u keneyara k'a sababu ke aw ni fura ye, k'a soro u yere farikolo de ye bana kele.

Sani aw ka ke sababu ye mogow ka siri fura la, aw b'aw jija ka fura **takun** jefo u ye. Aw be se ka fen fo u ye min be se k'u deme ka bana kele.

O cogo kelen na, aw b'a to a tigi be da a yere la ka teme fura kan. Aw be mogow tanga furaw kololo ma k'a d'a kan, **fura si te yen farati te min na.**

Aw y'aw hakili to a la ko fura be se ka mogow faga i n'a fo marifa!

Mogow ka teli ka fura jini bana minnu na k'a soro a jeci t'u ye, olu file: (1) mura gansan, (2) murasogowogow ani (3) konoboli.

Mura gansan fura numan de ye k'i lafiye, ka jimafen caman min walima ka asipirini (*aspirine*) ta. Penisilini (*penicilline*), tetarasikilini (*tetracycline*) ani banakise fagalan fura werew te se ka mura furake (aw ye seben je 268 laje).

Ji caman minni be kaari yeelen ani k'a bɔli nɔɔɔya **murasɔɔɔɔɔɔ** ni sɔɔɔɔɔɔ gelen na ka teme siroji kan. Kɔɔɔna fana wusuli jikalan na, o be sɔɔɔɔɔɔ nɔɔɔya kosebe (aw ye seben ɲe 274 laje). Aw kan'a to mɔɔɔw ka siri siroji ni fura werew la minnu ɲeci t'u ye sɔɔɔɔɔɔ furakeli la.

Fura te foyi ɲe denmisenw ka **kɔɔɔbɔli** caman na. Mɔɔɔw be fura caman ta minnu be se ka kɔɔɔɔ lase u ma, i n'a fɔ neyomisini (*néomycine*), siterepitɔmisini (*streptomycine*), antero-viyofɔrimu (*entéro-vioform*) ani kuloranfenikoli (*chloramphénicol*). **Fen min nafa ka bon denmisen ma kosebe, o ye ka jimafen caman min ani ka dumuni nafamaw** dun (aw ye seben ɲe 417 laje). **Ba de be se ka den ka keneya sabati, nka fura te.** N'aw be se ka denbaw deme u k'u ka koketaw faamu, o bena denmisen caman ni kisi.

Furaw dili n'u tali ka ca kojugu dɔɔɔɔɔɔw ni mɔɔɔ gansan werew fe. O waleya ninnu man ɲi k'a da kun caman kan:

- Wari latije don, barisa wari min be don fura la, n'i y'o don dumuni na, o nafa ka bon kosebe.
- A be mɔɔɔw siri fen na, fen min ɲeci t'u ye (a se t'u ye tuma caman).
- Farati be fura suguya beɛ tali la. ɲeci te fura o fura tali la, o be se ka kɔɔɔɔ lase mɔɔɔ ma.
- Ni furaw be to ka ta bana misenniw na, u tena foyi ɲe bana gelenw na.

O misali dɔ ye kuloranfenikoli ye (*chloramphénicol*). Nin fura ɲumanba tali banamisenw na yɔɔɔ dɔw la, o y'a to a te se ka tifoyidi (*typhoïde*) furake bilen. A takojugu y'a ke a te se ka tifoyidi banakise faga tuguni.

K'a da nin kun fɔlen beɛ kan, furaw tali ka kan ka dan hake la.

Nka o be se ka waleya cogodi? Sariya gelenw talen, fura dɔnbaga ɲana minnu bilala ka furaw tali yamaruya, ninnu si ma se ka furaw takojugu bali. Nin sariya ninnu te sira sɔɔɔ abada ni mɔɔɔw ma kunnafoŋi ka ɲe furaw tacogo kan.

Keneya baarakelaw ka baara fɔɔɔɔɔɔ dɔ ye ka mɔɔɔw lafaamuya u ka furaw ta u tacogo la ani k'u tata hake dɔn.

Nin nafa ka bon yɔɔɔw la, tubabufuraw jensennen don yɔɔɔ minnu na ka caya.

Ni kun te fura tali la, aw y'a kun neƆ mɔɔɔw ye ka ne.

Ka kunnafoni caman sɔɔɔ furaw tali, u takun an'u tabaliya kan, aw be sigida 6 laje, seben ne 98. Ka kunnafoni caman sɔɔɔ pikiri keli la a kekun an'a kebaliya kan, aw be sigida 9 laje, seben ne 115. Ka farafinfura kecogo numan dɔn, aw be sigida 1 laje.

Ɗetaa baara waleyalenw be dɔn cogodi? (Segesegeli)

Aw ka keneya baara hukumu kɔɔɔ, aw be to k'aw kɔfile aw ka baara la, aw ni sigida mɔɔɔw sera ka min ke ɔɔɔɔn fe. Yelema jumenw kera ka keneya ni adamadenw ka lafiya yiriwa?

Kalo o kalo walima san o san, aw be se ka baaraw seben, aw b'a dɔn baara minnu nɔ jate be se ka mine. Misali la:

1. Ɗegen be du joli kɔɔɔ?
2. Senekela joli y'u sendon u ka dugukolo n'u ka sumanw yiriwali baara la?
3. Denba joli ni den joli be kalan ni feereɔw dɔw sɔɔɔ minnu dabɔlen don denw kama minnu te san duuru bɔ?

Nin pininkali suguyaw b'aw deme ka **baara kelen** nɔ jatemine. Nka, walasa k'o baaraw nɔ jatemine, aw be pininkali werew k'aw yere la, i n'a fɔ:

- Sani aw ka ɔɔɔgen sen, kɔɔɔɔɔɔli tun be den joli mine walima tumu tun be den joli kɔɔɔ kalo temenen walima san temenen na?
- Den joli girinya hake ka ni walima dɔ farala joli girinya kan u ka mɔɔɔjatemineseben kan, n'an y'a sanga waati la, waati min feere tun ma damine denw kama, den minnu te san duuru bɔ?
- Yala, den sata hake ka dɔɔɔɔn sisan ka teme fɔɔɔ kan wa?

Walasa ka baara dɔ nɔ jatemine, aw ka kan ka kunnafoni dɔw fara ɔɔɔɔn kan sani baara ka damine walima a kɔfe. Misali la, n'aw b'a fe ka sinji dili nafa neƆ denbaw ye, aw ka kan ka denbaw hake dɔn minnu beka sinji dili matarafa

ka ban. O kɔ, aw bɛ baara in daminɛ. San o san, aw bɛ denbaw hake jateminɛ minnu beka sinji dili matarafa. O cogo de la, aw bɛ se k'aw ka baara kelen nafa ye.

Aw ka kan ka kuntilenna dɔw sigi aw yɛrɛ ye. Misali la, aw ni dugu keneyatɔn b'a jini keme keme sara la, ko du bisegin (80%) ka jɛgen sɔrɔ sani san ka ban. Kalo o kalo, aw bɛ jateminɛ kɛ. Kalo wɔrɔrɔ kɔfɛ, n'aw y'a ye ko du keme o keme, tila saba dɔrɔn de ye jɛgen sɔrɔ, o b'a jira k'aw ka kan ka baara kɛ ka t'a fɛ walasa k'aw ka kuntilenna sɔrɔ.

Ka to ka kuntilenna sigi i yɛrɛ ye, o bɛ mɔgɔ demɛ ka baaraba kɛ ani ka nɔ bɔ.

O b'a to aw k'aw ka baara nɔ jateminɛ, ka fɛn dɔw hake dɔn ani k'u suman **sani** baara ka kɛ, baara **kɔnɔ** ani baara **kɔfɛ**.

Nka aw y'a dɔn ko: **aw ka baara fanba ka jɛsin aw ka sigidamɔgɔw ka keneya ma, o hake tɛ dɔn**. O bɛ kuma aw ni mɔgɔw cɛla kan, baarajɔgɔnya mɔgɔw fɛ, mɔgolandiya bonyali, jɔyɔrɔtigiya, jɛrɔgɔnya ani jigiya. Nin fɛn ninnu jate hake tɛ se ka dɔn. Nka aw b'aw hakili to u la n'aw bɛ yɛlema kelenw kɔlɔsi.

Ka dɔnniya sɔrɔ mɔgolakalan sen fɛ Keneyabaarakɛla bɛ i n'a fɔ karamɔgɔ.

N'aw ye keneyabaaraw daminɛ, aw bena a ye ko a baara jɛ ka misɛn ani a ka gɛlɛn. Tɛjɛ na, aw tena nɔ jɛnama bɔ n'aw kelen dɔrɔn b'a fɛ ka keneya baaraw kɛ.

Yɛlemaba fosi tena don kow la ni sigidamɔgɔw m'u jɔyɔrɔ fa u yɛrɛ ka keneyako la.

Sigidamɔgɔw tɛ hɛrɛ sɔrɔ mɔgɔ kelen ka baara la, nka a bɛ sɔrɔ bɛɛ de ka cɛsiri la. O la, bɛɛ ka kan k'i hakilina di ani k'i jɔyɔrɔ fa.

O de la, aw ka baara fɔlɔ ka kan ka kɛ denmisɛnw, bangebaw, karamɔgɔw, keneyabaarakɛla tɔw ani mɔgɔ wɛrɛw lakanani ye.

Mɔgolakalan ye fɛn ye aw ka kan ka min dege, n'o ye ka mɔgɔw demɛ aw bɛɛ ka taa jɛfɛ jɔgɔn fɛ. **Karamɔgɔ puman tɛ mɔgɔ ye min bɛ hakilinaw diyagoya mɔgɔw kan, nka mɔgɔ don min bɛ mɔgɔ tɔw demɛ ka hakilina kuraw ta u yɛrɛ ye ani ka fɛn kuraw dɔn**.

Mɔgolakalan ni kalan sɔrɔli man kan ka dan lakɔli walima dɔgɔtɔrɔso dɔrɔn na. U ka kan ka kɛ sow kɔnɔ, forow la ani siraw kan. Aw ka mɔgolakalan waati puman ye banabagatɔw furakeli waati de ye. Nka aw ka kan ka hakilina falɛfɛlɛn kɛ, ka kunnafoŋiw di ani ka mɔgɔw demɛ u k'u hakili jakabɔ ani ka baara kɛ jɔgɔn fɛ waati bɛɛ.

Aw bena hakilina dɔw ɔɔɔ seben ne nataw kɔɔɔ minnu be se k'aw deme aw ka baara la. Misaliw dɔɔɔ don. Aw yere bena hakilina werew ɔɔɔ aw yere ye.

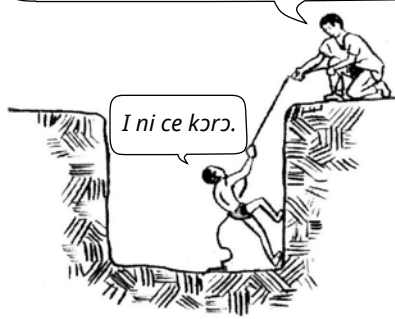
Furakeli taabolo fila

K'i mako don mɔɔɔ tɔw la

Ka mɔɔɔɔw dege u k'u mako don u yere la

I be furakise den 2 ta don o don siye 4. Kana nininkali ke.

N b'a neɔ aw ye nin ye fura min ye, a furakisew tacogo ni n'u tawaati, ani u be ta ka se waati hake min ma. Aw y'a faamu? Nininkali walima jɔɔɔnako be yen wa?

Dɔnbaliya dibi

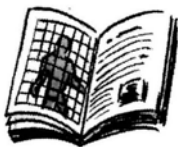
Dɔnniya ɔɔɔɔɔ

Ka ke sababu ye mɔɔɔw sirilen ka to i la ani u kana se u yere kɔɔ.

Ka yereta, senyereɔɔɔ ani kelenya dusu don mɔɔɔw la.

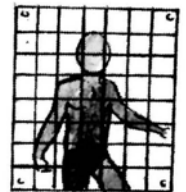
Kalankeminew

Ja belebelebaw. "Ja kelen nafa ka bon ni kumakan bakelen ye." Ja gansanw dɔɔɔ walima ja makutulenw be se ka dulon dɔɔɔɔɔɔɔ kɔɔɔ walima yɔɔɔw la, mɔɔɔw be se k'u ye yɔɔɔ minnu na ka ne. Aw be se ka gafe in kɔɔɔjaw jɔɔɔɔɔ dɔw laben.

Ni aw ma se ka ja ninnu laben ka ne u janya ni u bonya kecogo la, aw be karew ci ja kan ni kiriyɔɔ ye aw b'a fe ka ja min laben.

Aw be tila ka o kare ninnu hake jɔɔɔɔ ci walanda belebele kan walima karitɔɔ dɔ. Aw be ɔɔɔ ka segin ja in kan o kare ninnu fe ka jigin.

Ni mɔɔɔ be dugu kɔɔɔ min be se jadilan na walima pentiri la, aw be se ka o tigi bila k'a baara ke. Aw be se ka dugu denmisenniwiw bila ka jaw dilan fana koketaw kelen kelen kan.

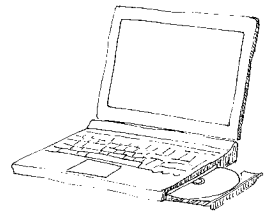
Mali la, karamɔɔ be wulakɔɔɔmɔɔɔw lakalan ka caya ni jaw ye dugukolo kan. U be taamasijew ke ni fenw ye i n'a fɔ finfinmugu, bukuriye, kabakuru misenniwiw, yiribulu ani o jɔɔɔɔna caman.

Jaw dilancogo ni u kecogo be se ka ke sababu ye ka cikan lase. Misali la, n'aw b'a fe ka kuma denbaw ni lajiginnimusow fe barajuru tigelicogo kan, aw be se ka bebedeni do ta k'o ke den ye. Aw be finikolon do n'aw barakun na k'o ke barajuru ye. Tinminemuso minnu b'a baara jedaon, olu be barajuru tigeccogo nejira m'aw towa la.

Jaw walima filimuw labennen be s'awo dije fan caman na keneya kan. A doƚ faralen don j'awo kan walasa ka maana do jefo. Jabarani doƚ be yen minnu be se ka don batiri la walasa ka jaw file.

Keneya kunkan jaw be s'awo dije s'awo be la, kasetilama ni diwidilama be, ani interineti kan. Jayiramansin pililamaw fana be s'awo; nka mansinmafen te se ka karam'awo juman j'awo ta. Gafe in laban na, an bena kalankeminew dilan s'awo fo aw ye aw be se k'u s'awo minnu na n'aw bena aw ka dugum'awo kalan keneya kan.

ENDA Tiers-Monde be se k'aw kunnafoƚi nin minew s'awoƚoƚo kan. Mali la, minew be se ka s'awo CНИЕCS la (*Centre Nationale d'Information d'Éducation et de Communication en Santé*, Tél.: (223) 222 54 93, BP 1218 Bamako).

Hakilina dicogo werew

Maana doƚ b'oli

Ni fen do jef'oli ka gelen aw bolo, ko k'awo do temenen maana b'oli be se k'aw deme k'o jefo.

Misali la, n y'a fo aw ye ko dugu m'awo were be se ka bana sidon ka teme doƚoƚoƚo kan, a be se ka ke aw te da n na. Ni ne ye Awa ka maana jefo aw ye, a ka ca a la, aw bena faamuyali s'awo. Awa be baara ke Farafinna tilebinyanfanfe jamana doƚoƚoƚo la min ka baara ɲesinnen don balo nafama s'awo n'a dunn ma.

Don do la, den banabagato do nana o doƚoƚoƚo in na. Den in b'ora u kerefedugu doƚoƚoƚo la barisa yen doƚoƚoƚo y'a jira ko balodese b'a la. S'awoƚoƚo tun b'a la fana doƚoƚoƚo yere ye s'awoƚoƚoƚo seben a kun. Den in ka bana ye Awa k'awoƚoƚo fili. Awa tun b'a kalama ko se te den in som'awo ye, ani ko o den kelen in k'awoƚoƚo banna o ma teme doƚoƚoƚo damad'awo kan. Awa taara bo o du kelen in k'awoƚoƚo, a y'a s'awo ko den banabagato k'awoƚoƚo tun menna bana na. N'a tun s'awoƚoƚoƚo, basi be bo. Awa seginna ka taa doƚoƚoƚoƚo la k'a fo doƚoƚoƚoƚo ye ko den in ka bana be son ka ke s'awoƚoƚoƚoƚo ye. Tuma min na u ye segesegele ke, u y'a s'awo ko tije tun be Awa fe. Aw y'a ye! Keneya baarakela were konna ka bana sidon doƚoƚoƚoƚo yere ɲe barisa a tun be m'awoƚoƚoƚo, wa a tun be taa bo u ye u ka so fana.

Maana b'oli be kalan diya. Ni keneyabaarakelaw be se ka to ka kow maana bo, o be kalan faamuyali m'awoƚoƚoƚo.

O la, "N'i ma tu gosi, i te tu kɔɔ ko dɔɔ"

Awa ye nin hakilina de faamuya. O de y'a to a taara bɔ banabagatɔ in ka so walasa k'a tege da bana in ka kow kise kan, i n'a fɔ an bɔra ka kuma lakali cogo min na. Ni Awa tun y'a sigi dɔɔɔɔɔso la ten, lala a tun tena hakilina sɔɔ den in ka bana cogo la.

Ka jɔɔɔɔ bɔ

Jɔɔɔɔ minnu be kuma sigidakow kan, mɔɔɔ b'olu bɔli mine ni sebe ye. Mɔɔ min be mɔɔɔw kalan, o be se ka jɔɔɔɔ dɔ laben ni a ka kaladenw ye, keneya baarakela dɔ walima aw yere.

Misali la, k'a jira ko dumuni ka kan ka tanga dimɔɔɔw ma, walasa ka mɔɔɔw kisi fiɔɔbanaw ma, denmisen caman b'u yere ke i n'a fɔ dimɔɔɔw ka n'u sigi dumuni na min ma datugu. O kɔ, denmisenw bena o dumuni dun ka bana. Nka dimɔɔɔw te se ka sigi dumuni na min datugulen don ka je; denmisen minnu b'o dumuni dun, olu te bana.

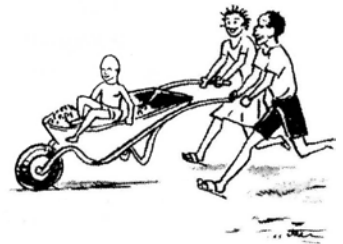

N'aw beka feerew sɔɔ ka kunnafoni di mɔɔɔw ma,
o b'u ka faamuyali mɔɔɔya ka taa fe.

Cogo jumen na mɔɔɔw be se ka baara ke jɔɔɔn fe ka dɔnniya sɔɔ walasa be lajelen ka lafiya

Sira caman be yen min be se ka ke sababu ye mɔɔɔw ka baara ke jɔɔɔn fe walasa k'u ka haminanw fɔ. Hakilina dɔw file.

1. **Dugu ka keneyatɔn.** Dugu be se ka jekulu dɔ sigi min ka baara jesinnen don sigida ka keneya sɔɔɔli walew ni taabolow ma. Misali la, mɔɔɔdinge senni walima jeɔgen dinge. Keneyabaarakela ka kan ka mɔɔɔ werew sendon keneyabaaraw la.
2. **Jama ka hakilila falenfalen.** Denbaw ni denfaw ni kalandenw ni cemisenw ni npogotiginiw ni furakelaw ni jamakulu werew be se ka hakilila falenfalen ke u ka lapiniw kan, ni geleya minnu b'u ka keneya kun kan. O baro kun fɔɔ kun ye mɔɔɔw ka se k'u hakilinaw falenfalen ani ka jɔɔɔn deme u ka fen dɔntaw la.

Denmisenw be se ka baaraba ke n'a y'a sɔɔ a be ke tulon kɔɔ.

3. **Ka baara ke jenaje kɔɔ.** Sigida ka yiriwa baaraw be se ka taa je joona jenajew kɔɔ ni be lajelen y'a jɔɔɔ fa yiriwa baaraw la i n'a fɔ jisɔɔɔɔɔ labenni walima dugu saniyali. N'aw ye jɔɔɔɔantulonw ke, ka minfenw sumalenw don o sen kɔɔ ka fara bonyamisenniw kan, o be ke sababu ye ka baara yeɔema ka ke tulon ye. Aw y'aw hakili jakabɔ nin n'a jɔɔɔnnaw na.

4. **Bolofara ɲɔɲɔnkan.** Ni mɔɲɔw be je ka baara ke u bolofenw na i n'a fo fen marataw ani dugukolo, o be se k'u deme ka musakaw ɲɔɲɔya. ɲɔɲɔndeme ɲɔɲɔɔ ka bon mɔɲɔw ka lafiya la.
5. **Ka taa bo kalanyɔɔw la.** Aw ye baara ke ni aw ka dugu lakɔlikaramɔɲɔ ye walasa ka tulonw ɲejira keneya nasira fe. Aw ye duguma kalanso kalandenw wele u ka to ka na bo keneyaso la. Denmisenniwi lakalanni ka teli, wa u be se ka fen caman ɲejira aw la. N'aw ye sira di denmisenniwi ma, u be se ka ke aw demebaga ɲumanw ye.
6. **Denbaw ni denw ka baroni saniya kan.** A nafa ka bon ka kunnafoni caman di denbaw ni musokɔɲɔmaw ma ani denmisenw (fo ka se denmisen san 5 hakew ma) denbaw n'u denw ka keneya kun kan. Ni denbaw be to ka taa bo dɔɲɔɲɔɲɔso la tuma caman, o be ke sababu ye u k'u janto u ka keneya la ani ka fen dɔw kalan. Aw y'aw jija cogo bee la denbaw ka se k'u denw ka peselisebenw mara ka ɲe, ani ka taa n'u ye dɔɲɔɲɔɲɔso la kalo o kalo walasa ka den girinya n'a si hake seben u kɔɲɔ. Denba faamuyalenw b'u jija fo u denw ka dumuni nafama dun walasa u ka mɔɲɔdiya. Hali n'u kalannen te, u b'u jija fo ka den mɔɲɔcogo kɔɲɔsi u yere ye. Nin baara kofɔlen ninnu matarafali ka di denba minnu ye, aw be se k'olu deme.
7. **Ka taa bo mɔɲɔw ye u ka so:** Aw ye taa bo mɔɲɔw ye, kerɛnkerennena na geleya be du minnu kɔɲɔ ni dudenw te sɔn ka taa dɔɲɔɲɔɲɔso la walima u te u sen don dugu forobabaara la. Nka aw ye mɔɲɔw bonya ka da u taabolow n'u kewalew kan. N'aw ka mɔɲɔwbara taa te se ka ke teriya kɔɲɔ, aw kana taa mɔɲɔw si ka so, fo n'a kera ko kasaara ye denmisen dɔw sɔɲɔ walima mɔɲɔw werew minnu te se k'u yere bo ko la.

Jama ka hakilinaw falenfalen cogo

N'aw kera keneyabaarakelaw ye, aw bɛna a jateminɛ ko walasa ka se ka mɔɲɔw ka keneya yiriwa, aw ka tɔɲɔɲɔdiya sababu be bo aw ka mɔɲɔlakalancogo an'aw ka keneya dɔnni na. Ni sigida bee jera ka baara ke ɲɔɲɔn fe, o be se ka geleyabaw lateme.

Kumamugu gansan te mɔɲɔw lakalan. Mɔɲɔw be lakalan fen na u b'u hakili jakabo min kan, u bolo be min na, u be baroke min kan, u be min ye, ani u be je ka min ke ɲɔɲɔn fe.

Karamɔɲɔ ɲuman man kan k'a sigi ɲɔɲɔ kelen na k'a be mɔɲɔw lakalan. A ka kan ka baara ke ni u ye. Karamɔɲɔ ɲuman be mɔɲɔw deme ka hakili jakabo ke u ka lapiniw na walasa ka feerew sɔɲɔ u haminankow la. A b'a ɲini waati bee a ni mɔɲɔw ka hakili falenfalen ke teriya ni kɔɲɔna jelenya la.

Aw kana kuma mōgō fē k'aw to aw sigiyōrō la.

Aw bē kuma mōgōw fē n'aw b'ū cēla.

Fen min nafa ka bon nin bēē la, o de ye aw ka se ka sira puman don mōgōw kōrō, min b'a to u bē baara kē n'ū yere ka dōnniya ye ani ka da u yere la. Tuma dōw la, fen dōw man di wulakōnōmōgōw ye, nka u tē sōn k'ū yelemā k'a sababu kē kow pēdōnbaliya ye. Wulakōnōmōgōw caman bē yen minnu tē seben dōn, k'a sōrō dōnniya caman b'ū la. O mōgōw kelenw dun bēka yelemā baarabaw waleyā u ka sigidaw la n'ū bolominew ye, u ka sene yōrōw la ani u ka fen dilannenw na. U bē se ka fen nafama caman dilan k'a sōrō mōgōw kalannenw tē olu dilancogo dōn.

N'aw bē se ka mōgōw ninnu demē u ka bō a kalama k'ū bē fen dōn ani k'ū ka baara kelenw jira u la minnu ye yelemā don u ka sigida la, o la, u ben'a dōn k'ū bē se ka fen caman werew kalan ani k'ū waleyā. Ni mōgōw bē baara kē pōkōn fē, o bē kē sababu ye u ka se ka yelemabaw don u ka keneya n'ū ka lafiya la.

Sisan, aw bēna se k'ō pefō mōgōw ye cogodi?

Tuma dōw la, a fōli ka gelen aw ma. Nka aw n'ū bē se ka baroke pōkōn fē walasa k'ū demē u ka fen dōw sōrō u yere ye. Baro kōkō, aw yere ka kuma mōgōya, aw bē se ka baro damine ni pininkali dōw ye. Ja dōw bē se k'aw demē i n'ā fō min file seben kan. Aw bē ja dōw laben aw yere ye i n'ā fō sow, mōgōw, baganw ani sumanw bē min na ka ben aw ka sigida ta ma.

Aw ye baara kē ni jaw ye minnu bē mōgōw bila hakilijagabō ni hakili falenfalen na.

Aw ye nin ja ɲɔɲɔ jira jamakulu dɔ la ani k'a fɔ k'u ka kuma a kan. Aw ye ɲininkali ke mɔɔw la u ka kuma u ka dɔntaw kan ani u be se ka min ke. Nin ye misali damadɔw ye:

- Ninnu ye mɔɔw jumenw ye ja kan? U ka ɲenamaya be cogodi?
- Nin sigida tun be cogodi sani mɔɔw k'a ke sigiyɔɔ ye?
- Nin yelemalicoɔo ninnu beka geleya jumen don sigidamɔɔw ka keneyako n'u ka lafiya la?
- Nin mɔɔw tun be se ka yeɛma were jumen boloda? U tun be se ka fen were jumen kalan? Mun y'u bali? U be se ka fen jumen kalan halibi?
- U ye sene dege cogodi? ɲɔn y'u lakalan?
- Ni dɔɔɔɔɔ walima lafasabaga tun nana sigida in na k'a sɔɔ wari t'u bolo, baarakeminen t'u bolo i n'a fɔ nin yɔɔmɔɔw, yala u tun bɛna se ka seneke ka ɲɛ wa? Munna? U tun tɛ se k'a ke ka ɲɛ wa? Munna?
- Nin sigidamɔɔw n'an ka kan fen jumen na?

Jama ka hakilifalenfalen de b'a to mɔɔw be da u yere la ani k'a dɔn ko olu fanga be se ka fen dɔw yeɛma. O b'u demɛ fana u k'a dɔn k'u sen be u ka sigida baara la.

Kalan damine na, aw b'a sɔɔ a ka gɛɛn mɔɔw ma k'u hakilinaw di. Nka waati dɔ be se, aw bɛn'a ye u b'u ka hakilinaw di u yere ma ani ka ɲininkali nafamaw ke. Aw ye dusu don u la u kana siran k'u hakilinaw di. Minnu be kuma kosebe, aw b'a ɲini u fe u k'a to bɛɛ k'i hakilina di.

Aw be se ka ja suguya caman werɛw dilan ani ɲininkaliw, minnu be baro ɲaka walasa mɔɔw ka se ka geleyaw n'u sababuɛw ani u kumbencogo ɲini k'u dɔn.

Ja min file, aw be se ka ɲininkali jumenw ke walasa mɔɔw ka se k'u hakili jakabɔ fenw kan minnu be fiyen bila denmisenniɛw ka mɔɔɔya la?

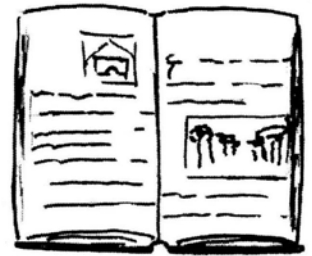

Aw y'a laje ka na ni jininkaliw ye minnu be wolo dɔ werew la walasa mɔɔw k'u yere pininka. Ni mɔɔw ye Hakilijagabo ke nin ja kan, aw miiri la u ben'a fɔ ko mɔɔw joli ka saya sababu be sɔɔ kɔnɔbolibana fe?

Nin gafe in labaaracogo numan

Sebendonna bɛɛ be se ka baara ke ni gafe in ye. Hali mɔɔw minnu te seben dɔn, olu fana be se ka dɔnniya dɔ sɔɔ ni u ye gafe in kɔnɔ jaw laje. Nka walasa ka se ka baara ke ni nin gafe ye ka ne, o k'a sɔɔ kalan dɔni be mɔɔw la. Laɲiniw sɔɔsira ka ca.

San'aw ka gafe in di mɔɔw ma, aw ka kan k'a d'a la k'u be gafe in faamu ani k'u b'a la baaracogo dɔn. Kerenkerennena na, aw be **fenw jinicogo** nejira u la gafe in kɔnɔ.

Aw b'aw jija mɔɔw bɛɛ ka se ka gafe in kalan walasa u k'a **dɔn fen min nafa b'u kan, min bena ni tɔpɛni ye ani min kɔlɔlɔ ka bon ani ka deme pini waati dɔn. Kerenkerennena na**, aw ye sigida 1, 2, 6, ani 8 laje ani taamasɛ minnu be banajuguw kofɔ sigida 3 kɔnɔ. Aw b'a jira mɔɔw la ko banakunben ka fisa ni banafurake ye. Aw be to k'a fɔ mɔɔw ye u ka gafe in sigidaw kalan minnu be kuma **dumuni nafama ni saniya** taabolow kan (saniya ni saniya lahalaw).

Aw b'aw sinsin aw ka sigida geleyaw kan kosebe. Misali la, seben ɲe minnu be kuma kɔnɔbolibana kan, aw b'aw hakili to olu la ani k'a segesegɛ k'a dɔn ko denbatigiw be keneyaji nafa dɔn (seben ɲe 255). O fen minnu caman be se ka ɲefɔ dakuru ɲe damadɔ la. Nka n'aw ni mɔɔw be to ka gafe kalan ɲɔɔn fe ani ka baara ke n'a ye, aw beɛ kelen kelen ben'a nafa sɔɔ.

Aw minnu ye keneyabaarakelaw ye, aw be mɔɔw latiminandiya u ka jekulu fitiniw sigi gafe in kalanni kama ani ka baro ke gafe in sigida kelen o kelen kɔnɔ kumaw kan. Aw y'aw hakili to aw ka sigida keneya geleyabaw la, u kunbencogo ani feere minnu be tige walasa o geleyaw ɲɔɔn kan'aw sɔɔ don nataw la. Aw y'aw jija mɔɔw ka sini ɲesigi.

Mɔɔ minnu b'a fe ka baara ke ni nin gafe in ye, olu be se ka fara ɲɔɔn kan ka **ke kulu fitiniw** ye k'a kalan. Kulukɔnɔ mɔɔw be se ka hakilina falenfalen ke geleyaw faamucogo, u kelecogo ani u kunbencogo kan. U kelen kelen beɛ be se ka mɔɔ werɛw lakalan fen minnu na.

Walasa ka kalan diya don mɔɔw la, aw be se ka ɲɔɔlɔn dɔw laben geleyaw walima banaw kan k'olu jira. Misali la, mɔɔ kelen be se k'a yere ke banabagato dɔ ye. Mɔɔɔɔw b'u yere ke dɔɔɔɔɔw ye ka banabagato ɲininka ani k'a laje. O la, aw be gafe in ta k'a kalan k'a ka bana dɔn ani a furakecogo. ɲɔɔlɔn in senfe, u man kan ka ɲine ka banabagato yere sendon baro la walasa a k'a ka bana sidɔn ani k'a kunbencogo feerew dɔn don nataw la. Nin ɲɔɔlɔnbɔ beɛ be se ka ke kalanso kɔnɔ.

Aw minnu ye keneyabaarakelaw ye, sira dɔ file walasa ka mɔɔw demɛ ka gafe in labaara ka ɲe: Ni mɔɔ dɔ nana furakeli la aw fe, aw be se k'a bila a ka gafe in kalan walasa k'a ka bana walima a den ta sidɔn ani a furakecogo. Nin kecogo ka suma, nka a ka fisa ni aw yere ka baara ke banabagato nɔ na. Aw man kan k'a tigi demɛ cogo dɔ la, fo n'a filila yɔɔ dɔ la walima ka ɲine fen nafama dɔ kɔ. Nin cogo la, hali mɔɔw be dɔnniya sɔɔ banafurake senfe.

E min ye dugu keneyabaarakela ye, i kera mɔɔ sugu o sugu ye, i jija ka gafe in labaara ka ɲe i yere ni mɔɔ werɛw ye.

Nka aw k'a dɔn ko fen min nafa ka bon banafurake la, aw tena o sɔɔ nin gafe in kɔnɔ wa aw tena a sɔɔ gafe were kɔnɔ. Keneya feere ɲumanw be sɔɔ aw n'aw sigiɲɔɔnɔw ce ka d'aw ɲɔɔn minɛcogo n'aw ce danaya kan. Aw be se ka baara ke ni nin hakilina ye n'aw b'a fe keneya ka sabati aw ka sigida la.

David Werner